

Opis źródła:

Dekret Centralnego Narodowego Komitetu jest wydany w Warszawie, w 1863 roku, na potrzeby propagandowe powstania styczniowego, drukiem ulotnym. Dekret ten dotyczy uwłaszczenia chłopów w Królestwie Polskim, jak również nadania ziemi bezrolnym chłopom służącym w wojsku powstańczym. Redakcję dekretów przypisuje się Oskarowi Awejde. Pierwodruki dekretów zostały powielone w tajnej drukarni byłego Komitetu Akademickiego przy ul. Daniłowiczowskiej w Warszawie.

Miejsce i data wydania:

Warszawa, 1863

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Zdigitalizowana, papierowa wersja znajduje się w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

<https://polona.pl/item-view/7f8906bf-0ceb-4abf-a9f2-e249f89e6221?page=0>

Tekst źródła (fragment):

CENTRALNY NARODOWY KOMITET

Jako tymczasowy

RZĄD NARODOWY

Zważywszy, że uwłaszczenie włościan pomimo ogólnej chęci kraju, z powodu stawianych przez Rząd Najezdniczy przeszkód dotąd do skutku nie doszło – obok tego

Zważywszy, że oddanie gospodarzom rolnym na własność gruntów, dotąd przez nich tytułem czynszów, pańszczyzny lub innych obowiązków posiadanych, zmniejsza mienie dotychczasowych właścicieli,

Postanowił i stanowi:

Art. 1. Wszelka posiadłość ziemską jaką każdy gospodarz dotąd tytułem pańszczyzny, czynszu lub innym tytułem posiadał – wraz z należnymi do niej ogrodami, zabudowaniami mieszkalnymi i gospodarskimi, tudzież prawami i przywilejami do niej przywiązanymi – od daty niniejszego Dekretu staje się wyłączną i dziedziczną dotychczasowego posiadacza własnością, bez żadnych jakichkolwiek bądź obowiązków, danin, pańszczyzny lub czynszu, z warunkiem jedynie opłacania przypadających z niej podatków i odbywania należytej służby krajowej.

[...]

CENTRALNY NARODOWY KOMITET

Jako tymczasowy

RZĄD NARODOWY

Zważywszy, że zrzucenie obcego jarzma wymaga jak największej liczby walczących i nikt od pełnienia służby wojskowej wymówić się nie może,

Zważywszy nadto, że każdy obywatel z pracy rąk utrzymujący się skoro pójdzie na wojnę mieć winien zapewniony byt tak dla siebie jak i dla swej rodziny.

Postanowił i stanowi:

Art. 1. Chałupnicy, Zagrodnicy, Komornicy, Parobcy i w ogóle wszyscy obywatele z zarobku jedynie utrzymanie mający, którzy powołani do broni, w szeregach wojska narodowego za Ojczyznę walczyć będą otrzymają, a w razie ich śmierci żony i dzieci na własność po ukończeniu wojny z Dóbr Narodowych dział gruntu najmniej mórg trzy przestrzeni zawierający.

[...]

Słowniczek pojęć:

Komitet Centralny Narodowy – tajny organ radykalnych działaczy demokratycznych w Królestwie Polskim, tzw. czerwonych.

Więcej: https://pl.wikipedia.org/wiki/Komitet_Centralny_Narodowy

Rząd Narodowy – 19 stycznia 1863 roku Komitet Centralny Narodowy przekształcił się w Rząd Narodowy

Oskar Awejde – prawnik, powstaniec styczniowy, członek Tymczasowego Rządu Narodowego oraz Komitetu Centralnego Narodowego. Zredagował dekret uwłaszczeniowy.

Więcej: https://pl.wikipedia.org/wiki/Oskar_Awejde

Uwłaszczenie chłopów – nadanie chłopom prawa własności do posiadanej przez nich ziemi w połączeniu z likwidacją powinności obciążeń feudalnych, tj. m.in. pańszczyzny. Więcej:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Uw%C5%82aszczenie_ch%C5%82op%C3%B3w_na_ziemiach_polskich

Dekret uwłaszczeniowy – inaczej Manifest 22 stycznia. Ogłaszał wybuch powstania styczniowego oraz uwłaszczenie chłopów i zniesienie pańszczyzny. Więcej:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Manifest_22_stycznia

Chałupnik – chłop bezrolny posiadający chałupę lub mieszkający w nim, niekoniecznie na stałe.

Zagrodnik – włościanin posiadający dom z ogrodem, a także grunt pod uprawę o obszarze poniżej ćwierć łana, czyli niewiele powyżej 4 hektarów

Komornik – chłop, który nie posiadał własnej ziemi i zabudowań

Morga – jednostka miary powierzchni, która wynosiła około 0,56 hektara.

Rząd Najezdniczy – władze carskie

Pytania do źródła:

Pytania do uczniów szkoły średniej:

1. W jaki sposób władze centralne powstania styczniowego chciały przekonać chłopów do walki? Jak władze carskie chciały przekonać chłopów do nieuczestniczenia w powstaniu styczniowym? Dlaczego władzom powstańczym oraz władzy carskiej zależało na tym, aby przeciągnąć chłopów na swoją stronę?
2. Pod jakim warunkiem można było otrzymać ziemię, gdy ktoś był chłopem, nieposiadającym nawet skrawka ziemi? Jak władze powstańcze chciały skusić chłopów bezrolnych do udziału w powstaniu?
3. Jak Rząd Narodowy wartościował decyzje władz carskich o dotychczasowym niewydaniu ukazu o uwłaszczeniu chłopów? Czy pańszczyzna była systemem wprowadzonym na ziemiach polskich przez władze zaborcze? Czy chłopci zostali uwłaszczeni w innych zaborach?
4. Jakie grupy społeczne brały udział w powstaniu styczniowym? W którym z powstań narodowowyzwoleńczych najliczniej brali udział chłopci? Czy uwłaszczenie chłopów w Królestwie Polskim było pomysłem świeżym, czy pojawił się on już wcześniej w historii Polski?
5. Jakie były przyczyny wybuchu powstania styczniowego? Jakie były jego długofalowe skutki dla mieszkańców Królestwa Polskiego?

Wskazówki:

Obietnica uwłaszczenia chłopów, czyli oddania im na własność ziemi, którą i tak obrabiali, była elementem rozgrywki pomiędzy caratem a władzami powstańczymi. Obie strony wiedziały doskonale, że od wzięcia udziału chłopów w powstaniu lub, przynajmniej, nie mieszaniu się ich w walkę, zależało jego ostateczne powodzenie. Istotne jednak jest to, że chłopci nie byli pozytywnie ustosunkowani do pańszczyzny, a więc uwłaszczenie było jednym z ich postulatów. Chłopci byli najliczniejszą grupą społeczną w Królestwie Polskim.

Warto przypomnieć sobie, o czym była mowa w dokumencie zwanym Uniwersał Połaniecki.

Dowództwo nad powstaniem sprawowali głównie ludzie pochodzenia szlacheckiego.

Najważniejsze cezury:

1805-1850 – uwłaszczenie chłopów w zaborze pruskim

1848 – uwłaszczenie chłopów w zaborze austriackim

22 stycznia 1863 – wybuch powstania styczniowego. Wydanie Dekretu o uwłaszczeniu chłopów i nadaniu ziemi bezrolnym, służącym w szeregach wojska powstańczego

1861 – uwłaszczenie chłopów na tzw. ziemiach zabranych, czyli na ziemiach zagrabionych w czasie rozbiorów, a które nie weszły w skład Królestwa Polskiego.

1864 – uwłaszczenie chłopów w Królestwie Polskim

Literatura pomocnicza:

Chwalba A., *Historia Polski 1795 – 1918*, Warszawa 2000

Kieniewicz S., *Powstanie styczniowe*, Warszawa 2024

Leszczyński A., *Ludowa historia Polski. Historia wyzysku i oporu. Mitologia panowania*, Warszawa 2020

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Łukasz Wołczyk